
УДК 330:314.93:177.5

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ГРОМАДЯН З
ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ МОРАЛЬНОЇ
СКЛАДОВОЇ СУСПІЛЬСТВА**

ДІДЕНКО Юлія Юріївна, кандидат економічних наук, доцент, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

БОНДАР Наталія Олександрівна, старший викладач, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Нині в економіці наголос робиться на способах, які забезпечують швидке і стабільне зростання виробництва і споживання. Така наполегливість може виявитися небезпечною, оскільки забуваються моральні принципи людської поведінки. Економічне зростання - лише засіб для досягнення кінцевої мети, яка стоїть не на рівні суспільства, а на рівні індивіда. Адже людина неодноразово ставить собі питання про сенс життя, про свою поведінку, про совість, яка викриває його щохвилини.

Сучасна економічна політика і державне регулювання відбувається без урахування моральної складової суспільства. Але відомо, що основою економічної політики будь-якої держави є координація зростання доходів різних її членів.

В Україні після здобуття незалежності зроблено вагомі кроки з формування законодавчої бази для вирішення проблем громадян з особливими потребами, спрямованої на підвищення в сучасних соціально-економічних умовах ефективності державної політики щодо захисту цієї категорії громадян. Сьогодні інвалідів можна віднести до найбільш соціально незахищеної категорії населення. Інваліди часто виявляються виключеними з повноцінного життя суспільства. Їх дохід значно нижчий за середній, а потреби в медичному та соціальному обслуговуванні набагато вищі. Вони практично не мають можливості здобувати освіту, а також займатися трудовою діяльністю. Більшість з них не мають сім'ї і не бажають брати участь у суспільному житті.

Питання державного регулювання соціальної політики та дослідження економічних проблем соціального захисту висвітлювалися в роботах вітчизняних і зарубіжних учених, таких як: Амоша О.І., Бідак В.Я., Близнюк В.В., Богиня Д.П., Бондар І.К., Борецька Н.П., Волгін М. А., Ганслі Т., Замараєва З.П.; Колот А.М., Лібанова Е. М., Макарова О.В., Мандибура В.О., Новіков В.М., Новікова О.Ф., Онікієнко В.В., Палій О. М., Пірожков С.І., Римашевська Н.М., Семігіна Т.В., Сидорина Т.Ю., Скуратівський В. А., Смирнов С.Н., Харченко Л.В., Холостова Є.І., Черкаська Г.В., Шевчук П.І., Шклярський Ю.О., Язвенко С.А., Якушев Л.П., Янова С.Ю., Ярошенко І.С. та інші. Питанням дослідження проблем осіб з обмеженими можливостями було приділено увагу у роботах Бастрикіної А.В., Добровольської Т.О., Романова П.В., Тарасенко О.А., Шабаліної Н.Б., Ярської-Смирнової О.Р., Віка Фінкельштейна, Дебори Маббет, Девіда Пфейффера, Джордани Райков, Кларка Ретліфа, Коліна Барнса, Марти Рассел, Пола Лонгмора, Раві Малхотри, Стівена Брауна, Тома Шекспіра, Харлана Хана та ін.

Нажаль, за наявності широкого переліку науково-теоретичних досліджень у галузі со-

ціального захисту населення, зокрема інвалідів, моральна складова економіки державного регулювання осіб з особливими потребами є не достатньо розглянутою.

Держава, суспільство, бізнес повинні разом піклуватися про гідне життя трудівників, а тим більше про тих, хто не може заробити собі на хліб. Господарювання - це соціально відповідальний вид діяльності [5].

Національне господарство саморуїнується без ефективних заходів соціального захисту. Працівник, який не має перспективи заробити на гідну пенсію, позбавлений доступу до освіти, медичного обслуговування, соціального страхування, - ніколи не працюватиме з радістю і задоволенням. Відсутність соціального забезпечення примушує його шукати додаткові можливості заробітку на стороні, що негативно позначається на його професійному рівні. Мета праці такого працівника - в соціальному виживанні, а не у свідомому і цілеспрямованому творенні. Втрата працездатності рівнозначна для нього втраті всього.

Одним із напрямів державної політики з адаптації інвалідів в суспільстві є забезпечення належного рівня життя та створення умов для реабілітації, соціальної адаптації й інтеграції цієї категорії населення як найменш захищеної категорії. На державному рівні вдалося лише частково забезпечити соціальні, економічні гарантії людям з обмеженими фізичними можливостями, хоча все більше активізуються спроби проведення заходів щодо адаптації інвалідів, соціального захисту, надання різних соціальних послуг, грошових виплат, забезпечення зайнятості.

Існує нагальна потреба в розробці комплексної програми на державному рівні, яка б вирішувала питання навчання, працевлаштування, адаптації, реабілітації людей з обмеженими можливостями, житлові проблеми, проблеми побутового обслуговування, створювала умови для розвитку безбар'єрного середовища.

Недосконалість державного регулювання соціальної сфери, на нашу думку, спричинює основну проблему системи державної соціальної політики - невідповідність між прагненням держави забезпечити соціальний захист та фінансовими можливостями держави щодо здійснення таких заходів. Головними недоліками існуючої системи державної соціальної політики відносно інвалідів можна назвати:

- неефективність фінансового забезпечення заходів державного соціального захисту;
- недосконалість системи державної соціальної допомоги;
- нерозвиненість системи соціального страхування;
- недосконалість системи реабілітації та забезпечення зайнятості;
- неузгодженість роботи виконавчих установ у сфері сприяння інтеграції інвалідів у суспільство;
- неузгодженість прийнятих законодавчих актів відносно інвалідів.

Державна соціальна допомога, яка складається з системи пільг, соціальної допомоги певним категоріям населення та адресної допомоги, має за мету зменшення нерівності в суспільстві та подолання, чи хоча б зменшення, рівня бідності в Україні. Серед стратегічних напрямів подолання бідності визначено: збільшення доходів від трудової діяльності, соціальне страхування як спосіб захисту особи від втрат доходу, запровадження консолідованої системи адресної соціальної допомоги та соціальних послуг для окремих категорій населення у тому числі інвалідів [2, с.15].

Справедлива та обґрунтована система державних соціальних гарантій є важливою складовою забезпечення політики доходів. В Україні система державних соціальних гарантій – це шлях від глибокої економічної кризи і, відповідно, необхідності підтримувати більшу частину населення до періоду економічного зростання з новими вимогами до системи захисних та мотиваційних чинників. Окремі, часом випадкові, зміни у сфері соціальних гарантій не мали системності. Отже, сьогодні гостро постала проблема вдосконалення системи державних соціальних гарантій з метою більш адекватного реагування на потреби сьогодення [3, с.430].

Слід зазначити, що пільги та категорійні види соціальної допомоги надаються без урахування рівня доходів їх одержувачів. Вони спрямовані не стільки на досягнення загальної цілі зниження рівня бідності в Україні, скільки на виконання окремих завдань щодо підтримки соціально незахищених категорій населення. Основними недоліками існуючої системи соціальних пільг в Україні є їх фінансова безсистемність, необґрунтованість, що порушує принцип соціальної справедливості, а також надмірне розширення категорій громадян, які мають право на пільги за соціальною ознакою.

Безпосередньо вплинути на ситуацію з бідністю можна лише через інститут адресної допомоги. Чим вищою є адресність, тим ефективніше спрацьовує допомога. На відміну від пільг та категорійних видів допомоги адресна соціальна допомога надається на основі перевірки рівня доходів сім'ї або домогосподарства. Цей напрям соціальної допомоги є значно ефективнішим з огляду на досягнення основної мети – зниження рівня бідності в країні та зменшення розшарування населення за доходами. Водночас впровадження системи адресної соціальної допомоги вимагає значних витрат на її адміністрування та управління. До того ж в Україні на шляху ефективної дії інституту адресної допомоги в напрямі зниження показників бідності виникає серйозна проблема, яка підриває сьогодні усю систему соціального захисту, – це невідповідність задекларованих доходів реальному матеріальному становищу сім'ї [2, с.15].

В цілому, діюча система не забезпечує належного рівня підтримки нужденних верств населення та характеризується витрачанням коштів на виплату допомоги окремим категоріям населення без урахування реальних доходів, що призводить до неефективного витрачання бюджетних ресурсів.

Окремої уваги потребує професійна та фахова підготовка інвалідів, яку можна здійснювати як у реабілітаційних установах і професійно-технічних училищах та технікумах сфери управління Мінпраці України, так і у професійно-технічних навчальних закладах і вищих навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України. Державною програмою розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року було передбачено забезпечити щорічне збільшення обсягів державного замовлення на підготовку осіб з інвалідністю за професіями та фахами, що користуються попитом на ринку праці, та, відповідно, продовжити роботу із збільшення кількості спеціальних груп для осіб з інвалідністю у професійно-технічних і вищих навчальних закладах. Динаміка дійсно свідчить про постійне зростання питомої ваги інвалідів серед учнів і студентів навчальних закладів, однак залишається невирішеною ціла низка проблем.

Особливістю організації навчання студентів з інвалідністю є вжиття у вищих навчальних закладах багатьох заходів, які мають забезпечити безперешкодний доступ до усіх приміщень вищих навчальних закладів, гуртожитків; надання студентам-інвалідам адаптивних технічних засобів навчання; наявність розроблених спеціальних навчальних методик та програм, адаптованих для студентів з інвалідністю; наявність викладачів вищих навчальних закладів, які пройшли навчання щодо роботи зі студентами-інвалідами тощо [1, с.160].

Однак у більшості вітчизняних вищих навчальних закладів не забезпечено навіть мінімальних умов, необхідних для навчання в них осіб з інвалідністю, що значно ускладнює реалізацію такими особами їх невід'ємного права на здобуття освіти. До того ж питома вага інвалідів серед учнів професійно-технічних та вищих навчальних закладів є надзвичайно малою, а саме 1,554% для ПТУ та 0,789% для ВНЗ, що теж свідчить про малий охопит інвалідів у сфері освіти та нерозвиненість інфраструктури для доступу інвалідів до установ освіти [4].

Одним із основних критеріїв, який дозволяє людям із обмеженими фізичними можливостями відчувати себе повноправними членами суспільства є рівень їхньої зайнятості. Проблема зайнятості інвалідів – це світова проблема, вирішення якої потребує вироблення єдиної програми дій, спрямованих на подолання перепон на шляху до інтеграції

інвалідів до усіх сфер життя суспільства, усунення дискримінації за ознакою інвалідності тощо.

На жаль, в нашій країні до останнього часу не достатньо проводилося наукових досліджень, присвячених вивченню становища інвалідів в суспільстві. Між тим неможливо формувати адекватну соціальну політику щодо інвалідів, не маючи уявлення про їх соціально-економічне становище, не враховуючи соціально-психологічний аспект інтеграції. Основними соціально-економічними та соціально-демографічними показниками, що характеризують становище інвалідів в суспільстві є участь у трудовій та громадській діяльності, розміри заробітної плати та пенсії, рівень споживання товарів тривалого користування, житлово-побутові умови, сімейний статус.

У кінці, хотілося б відмітити, що людина являється, передусім, істотою духовною, тому розвиток духовності є сенс людського життя. Виробництво матеріальних благ - ця важлива умова реалізації цього завдання, але воно носить підпорядкований характер, не будучи самодостатнім. З одного боку, можна відмітити, що люди з обмеженими можливостями не досить залучені в економічний процес і мають більше свободи, і як наслідок можливості духовного розвитку, але, з іншого боку, тільки знаходячись в суспільстві, людина здійснює свої духовні і матеріальні цілі за допомогою суспільства і для нього. Зробити це гідно можна тільки тоді, коли в основі взаємодії особи а і суспільства лежить моральність. З цієї причини будь-яка підсистема суспільства (у тому числі і економічна) повинна будуватися на основі моральних цінностей. Інші способи організації ведуть до руйнування особи і суспільства в цілому.

Література.

1. Бондар Н.О. Обґрунтування вибору критеріїв для оцінки ефективності соціально захисту інвалідів // Соціальна економіка. – Харків. – 2012. – С. 156-164.
2. Бюлетень за матеріалами Звіту про результати аналізу виконання Комплексної програми забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності. – Київ: Рахункова палата України, 2011. - 33 с.
3. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків / за ред. Е.М. Лібанової . – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
4. Сайт Державного комітету статистики України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Сайт Русской православной церкви [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://mospat.ru/archive/page/church-and-society/30427.html>

Рассмотрены особенности государственного регулирования социальной политики и проблемы социальной защиты для лиц с особыми потребностями в современных условиях. Доказано, что государственное регулирование социальной политики по вовлечению инвалидов в экономический процесс будет способствовать становлению нравственной экономики государства.

Ключевые слова: социальная политика, социальная защита, инвалид, уровень жизни, нравственная экономика.

Розглянуто особливості державного регулювання соціальної політики та проблеми соціального захисту для осіб з особливими потребами в сучасних умовах. Доведено, що державне регулювання соціальної політики щодо залучення інвалідів в економічний процес сприятиме становленню моральної економіки держави.

Ключові слова: соціальна політика, соціальний захист, інвалід, рівень життя, моральна економіка.

The features of state regulation of social policy and the problems of social security for persons with special needs in the modern world. Proved that government regulation of social policy to involve people with disabilities in the economic process will contribute to the formation of the moral economy of the state.

Keywords: social policy, social security, disabled, living standards, moral economy.

Надійшла до редколегії 14.04.2014 р.